

YILLAR SONRA MEHMET KAPLAN'I HATIRLARKEN

İnci ENGİNÜN*

Nurullah Ataç, çok sevdiği Ahmet Haşim'in ölümünden sonra alelacele düzenlenen toplantılardaki samimiyetsizlikten çok rahatsız olduğunu bir yazısında anlatırken vasiyetini de söyler. "Sakın ben ölür ölmez, şöyle büyüktü böyle büyüktü gibilerinden toplantılar yapmayın. Bırakın aradan zaman geçsin. Birkaç yıl sonra beni hâlâ anmaya değer buluyorsanız, ne yaparsanız yapın karışmam" der. Bir hocanın ölümünden yirmi beş yıl sonra anılması, bu türden toplantıların yapılmasının haklılığını gösterir. Merhum hocamız Mehmet Kaplan bu şahsiyetlerdendi. Biz öğrencileri, elbette yetişmemizde büyük hakkı olan hocamızı her zaman, törenlerin ötesinde ananlardınız. Onun kitaplarını okuyanlar, Türk kültürü ve edebiyatına olan nüfuzuna saygı duymaktan kendilerini alamazlar.

Bir öğretim üyesi kürsüsünü terk ettikten sonra ister istemez unutulmaya mahkûmdur. Zira onun yerini kürsüdeki yeni çehreler alır. Ancak o öğretim üyesinin bir hoca olarak özellikleri varsa, onlar hocalık ölçütleri olarak nesilden nesle nakledilir. Merhum Mehmet Kaplan, ilk bakışta çok sert görünüşlü bir hocaydı. Ondandır hepimiz ürkerdik. Fakat dersinin bütünlüğü bizde hayranlık uyandırır. Sınıf girişi, elindeki defter ve kitapları kullanışı, öğrenciyi sorularıyla daima uyanık tutuşu, etkili anlatışı onun bütün derslerini takibe bizi mecbur bırakırdı. Hiçbir gün dersine geç gelmeyen, dersten geç çıkmayan, derste kendinden söz edip anlatması gerekenleri anlatmayan biri değildi. Yapması gerekeni yapardı ve bu, o günlerdeki başka hoca örnekleri arasında gerçekten özel bir davranıştı. Bir gün bir arkadaşımızın yaptığı yanlışa çok kızmış ve "Lütfen biraz çalışın da on yıl sonra kendiniz gibi öğrenci göndermeyin" demişti. Bizi ürperten bu cümle, aslında eğitim sistemimizin gerçek bir eleştirisiydi de. Eleme sisteminin bulunmadığı bir sistem söz konusuydu ve bir öğrenci on yıl da sürse nasıl olsa mezun olacak, öğretmenlik yapacak, yanlışlarını öğrencilerine de aktaracaktı. Öğretmenlik mesleği onun için çok önemliydi. Bana asistanlık teklif ettiğinde "bu bir yaşama tarzı" dır demişti. O zaman tam anlamamış olsam da zamanla, bu cümlenin anlamını öğrendim.

İlk derslere girmeye başladığımda öğrencinin zayıflığını da hemen fark ettim. Kaplan Bey çok pratik bir şey söyledi. "Neyi bilmiyorlarsa, onu

* Prof. Dr., enginun@isbank.net.tr

öğretmekten başla” dedi. “Alfabeyi bilmiyorlar” diye feryat ettim. Hoca sakince, “O zaman alfabeden başla” dedi. Derse girdiğimde, alfabenin 29 harf olduğunu, değiştirilmesinin kanun meselesi olduğunu ve bütün harfleri öğrenmek zorunda olduklarını öğrencilere kesin bir dille söyledim. Bundan böyle harflerin yanlış, eksik kullanılmasından not kırılacaktı. Çok kısa bir zaman içinde öğrenciler ilkokulda öğrendikleri harfleri kullanmaya başladılar.

Hoca anlatmakla kalmamış, derslerini takip edemeyenler için yazmıştı. O zamanlar kitap yazmak, günümüzdeki kadar kolay değildi. *Tevfik Fikret ve Şiir Tahlilleri*'nin basılması, bir metne nasıl bakılması gerektiğini gösteren örnek çalışmalar olarak o günden bugüne kadar kullanılmaktadır. Kaplan Bey, batılı yöntemleri Türkçeye çevirmektense onları Türkçe metinlere uygulamayı daha doğru buluyordu. Bunda son derece haklıydı. Çünkü her yöntem kitabı birtakım edebiyat metinlerine ve felsefeye dayanır. Batılı yazar kendisinin bildiği metinlerden hareket eder, göndermeleri onlarıdır. Bu eserleri tanımayan Türk okuyucu için söylenenlerin fazlaca bir anlamı olmamaktadır. Nitekim günümüzde yapılan nice çeviriden yararlanmaya çalışan fakat orada zikredilen metinleri tanımayanlar, her yöntem kitabından birkaç cümle seçerek kendi yöntemlerini oluşturmaya çalışmaktadırlar. Halbuki batıdaki her yöntem kendi içinde bütünlük taşır. Mehmet Kaplan bu tehlikeyi görmüş, örneklerini Türk edebiyatından vermiştir. Ayrıca bütün doktora öğrencilerini yabancı dil öğrenmeye ve yöntem kitapları çevirmeye mecbur etmiştir. Bunun yanı sıra seminerlerde yine yöntem kitapları üzerinde durmuş, birçok uygulamalar yaptırmıştır. Onun üç ciltlik makaleleri Türk edebiyatını bütün olarak gören geniş bir bakış taşır. O hocası Fuad Köprülü ile Ali Nihad Tarlan'ın dikkatlerini birleştirmiş bir şahsiyettir. Prag okulu, yeni eleştiri anlayışıyla ortaya çıktığı sırada Ali Nihad Tarlan da “Edebiyat tarihi, edebiyatın tarihi olmalıdır” diyordu fakat sistemini kuramamıştı.

Mehmet Kaplan'ın Türk Edebiyatı Tarihine yaptığı en büyük hizmet, edebî eserlerini evrensel boyutta gösteren incelemeleri yapmış olmasıdır ki, bu da kendisine batıdaki Türkologlar arasında özel bir yer sağlamıştır.

Bugün onun metodlarını yetersiz bulan ve eklektik çalışmalarla metin tahlillerine kalkışanlar, çoğu zaman kendi vehimlerini metinlere yansıtmaya çalışmaktadırlar ve asıl hazin olanı, dar bir dünya içinde dolaştıkları için bunlarla yetinmekten hiç de rahatsız olmamaktadırlar.

Burada edebiyatın başka alanlarla olan ilişkisini de unutmamak gerekir. Her araştırmacı başka alanlarla da uğraşmalıdır. Öteki alanlar sadece tarih, din ve siyaset değildir. Sosyoloji, psikoloji, felsefe Mehmet Kaplan'ın elinden

düşürmediği kitaplardır. Dünyamız genişledikçe, kendi alanımızda derinleşmemiz mümkündür.

Bugün merhum hocamız, hâlâ aranan ve okunan kitaplarıyla Yeni Türk Edebiyatı çalışmalarının en sağlam noktasını teşkil etmektedir. Onu genişletmeye çalışmalıyız, onu aşmaya çalışmalıyız. Fakat unutturmaya değil.

Hocanın bir de insan yönü vardır. Necatigil'in doğum ve ölüm tarihleri arasındaki çizgiye dikkati çekişini hatırlayabiliriz. İnsan her şeyiyle işte o çizgidedir. Hocamızın çok sevdiği ve gıyabında ağabey diye söz ettiği şairin bu şiirini de anmak isterim:

“Adı, soyadı
Açılır parantez
Doğduğu yıl, çizgi, öldüğü yıl, bitti
Kapanır, parantez.

O şimdi kitaplarda bir isim, bir soyadı
Bir parantez içinde doğum, ölüm yılları.

Ya sayfa altında, ya da az ilerde
Eserleri, ne zaman basıldığı
Kısa, uzun bir liste.
Kitap adları
Can çekişen kuşlar gibi elinizde.

Parantezin içindeki çizgi
Ne varsa orda
Ümidi, korkusu, gözyaşı, sevinci
Ne varsa orda.

O şimdi kitaplarda
Bir çizgilik yerde hapis,
Hâlâ mı yaşıyor, korunamaz ki,
Öldürebilirsiniz.”¹

¹ Behçet Necatigil, “Kitaplarda Ölmek”, *Varlık*, 447, 1 Şubat 1957, *Bütün Eserleri 3:Şiirler 3*, hzl. Ali Tanyeri, Hilmi Yavuz, Cem Yayınları, 1982, s.342-343.

Ama bilim adamlarını, sanatçıları, hayatımıza nice anlam katmış kişileri nasıl öldürebiliriz? Onlar sonraki nesillerin vefalarıyla yaşarken, yeni yorumlarla yeni nesillere de kollarını açar ve onları korurlar.

Merhum hocamız böyle bir insandı. Kendisinden sonra da, onu okuma zahmetine katılanlara nice açıklamalar yapacak, aydınlatacak bir insan. Hayatı, o da herkes gibi bir insandı. Dostları vardı, düşmanları da. Ona niye düşmandılar? Görevini iyi yaptığı için mi? Ülkesini, milletini sevdiği ve onlar için çalışması yüzünden mi? Çevresindeki gençlerin ona duydukları güvenden dolayı mı? Yoksa tevazusundan dolayı mı? Bize o ufukları açan eserleri, dersleri, sohbetlerine rağmen, kendisinin büyük bir âlim olmadığını, gençlerden çok daha iyilerini beklediğini hep söylerdi. Sık sık da Erzurum’da keşfettiği Behçet Mahir’in sözünü tekrarlardı: “Aşk her işin başı kurban.” Böylesine özdeyiş niteliğinde birçok cümlesi vardı. Alain’in kolaycılığı, sözün parlaklığını reddeden, yazarak düşünün ifadesi de Yunus’un her gün bir vesileyle tekrarladığı mısraları da bizim dünyamıza hep hocamız vasıtasıyla girdi. Yunus ve divanlar masasının üzerindeydi. Her birinden beyitler bulur ve onları yazarak masamızın üzerine koyardı. Edebiyatla örülen ortak dünyamızda, günlük meseleler -ki aralarında çok ciddi olanları vardı- geçecekleri kesin engeller olmaktan öte gitmezdi. Bir kitabı okurken bunu hocaya söylemeliyim diyerek telefona sarılmak, hemen odasına gidivermek ve belki bir cümleden hareketle geniş bir düşünce gezisine çıkmak, hocanın ölümünden sonra en çok özlediğim anlar oldu. Kendisine rahmet dilerim. Ruhu şad olsun.